

COVID19 Sürecinde Göç ve İltica Yönetişimini Yeniden Düşünmek-

Damla B. Aksel

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres, Temmuz 2020'deki Nelson Mandela Uluslararası Günü için yaptığı [konuşmasına](#) başlarken, COVID-19'un küresel çapta birbiriyle bağlantılı farklı türde ve katmandaki pek çok eşitsizliği aydınlatan bir projektör olduğunu ifade ediyordu: "Her yerde yanlışları ve yalanları ifşa ediyor. (Örneğin) Hepimizin aynı gemide olduğu efsanesi. Çünkü hepimiz aynı denizde yüzerken, bazılarının süper yatlarda olduğu, bazılarının ise sürüklenen enkazlara tutunduğu ortada". Genel Sekreter olmadan önce Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri (BMMYK) görevini yürüten ve bunu Suriye'deki çatışma ortamından kaynaklanan zorunlu göçün en yoğun yaşandığı dönemde yapan Guterres'in bu benzetmesi, küresel eşitsizlikleri ve temel insan haklarından biri olan hareket özgürlüğüne dair adaletsizlikleri BM nezdinde hatırlatmak adına önemliydi. Zira 2000'lerden beri pek çok gelişmiş devlet, insan

hareketliliğini bir güvenlik meselesi, yönetilmesi ve sınırlandırılması gereken bir tehdit unsuru olarak görürken; biyometrik vizeler, sınır kontrolleri ve sınır teknolojileri yoluyla istenmeyen göçü kontrol altına almaya ve ötelemeye çalıştı. Bu yaklaşım, zorunlu olarak yerinden edilenlerin hareketliliğinin ve göç süreçleri sırasında yaşanan olumsuzlukların aslında sorunun kendisi değil de semptomları olduğunu göz ardı etmekteydi. 2015 yazındaki “Avrupa Krizi” aynı denizde olduğumuzu ama aynı şekilde yüzmediğimizi gösteren önemli bir uyarıydı; ancak pek çok karar alıcı bir kez daha semptomu baskılama yoluna gitti. COVID-19 salgını belki de dönüşü olmayan yeni bir yol ayrımında olduğumuzu gösteriyor.

Denizde mahsur kalanlar, sosyal mesafe için alanı olmayanlar

Son on yılda ekonomik, siyasi güvensizlikler ve şiddet ortamı yüzünden yaşadığı yerleri bırakmak zorunda kalanların sayısı hızla artış gösterdi. [BMMYK verilerine](#) göre 2019 yılı sonunda kendi ülkesi içinde göç etmek zorunda kalanlar da dâhil, 80 milyona yakın kişi, yani dünya nüfusunun yüzde 1’i zorunlu olarak yerinden edilmişti ve bu kişilerin yüzde 85’i gelişmekte olan ülkelerde barınmaya çalışıyordu. Bu verileri düşünürken çeşitli nedenlerle devletlerin göç, sınır ve iltica politikalarına uymadığı gerekçesiyle düzensiz göçmen olarak kalan ve bu nedenle gittikleri yerlerde (çoğunlukla) temel insan haklarına dahi erişemeyen milyonlarca kişiyi de düşünmek gerekiyor. Önümüzdeki yıllara dair [tahminler](#), koşullar böyle devam ederse artan küresel eşitsizlikler, nüfus artışları ve iklim değişikliğinin etkisiyle bu sayıların artacağı yönünde uzlaşıyor.

COVID-19 salgını, bir yandan daha güvenli ve istikrarlı bir geleceğe ulaşmak için yola çıkan göçmen ve mültecilerin karşılaştıkları güvencesiz ortamlara yeni zorluklar getirirken, diğer yandan da mevcut durumun daha net görülmesini sağladı. Salgını durdurmaya yönelik müdahalelerin başında, Dünya Sağlık Örgütü’nün “uluslararası kamu sağlığı acil durumunu” ilan etmesi sonrasında uluslararası ve iç hareketliliğin sınırlandırılması geldi. Ancak salgında kamu sağlığının korunması amacıyla haklı sebeplerle uygulanan karantinalar ve sınır kapatmalar, pek çok örnekte insan haklarından feragat edilmesini ve var olan eşitsizliklerin daha da derinleşmesini beraberinde getirdi. Salgın sürecinin en

belirsiz olduğu Ocak-Mayıs 2020 döneminde 90 ÷lke sığınmacılara istisna uygulamaksızın sınırlarını kapatırken, pek çoğu sonraki dönemde salgını sebep göstererek zaten sıkı olan sınır geçişlerini daha da zorlaştırdı. Çalışmak ve okumak gibi çeşitli nedenlerle ÷lkeleri dışında bulunanlar belirsiz bir süreyle buralarda mahsur kalırken, şanslı olanlar köken devletlerin vatandaşlarının geri dönmeleri için düzenlediği uçuş seferleriyle ÷lkeye dönüş yapabildi. Zorunlu olarak yerinden edilmiş pek çokları ise varmayı hedefledikleri ÷lkelerin giriş izni vermemesi ve iltica başvurularını kabul etmemesi dolayısıyla daha transit bölgelerde ve hatta deniz üstünde teknelerinde günlerce mahsur kaldı ki bu gruplar arasında Malezya ve Tayland'ın giriş izni vermediği için aylarca denizde kalan [Rohingya'lar](#) ile Güney Avrupa ÷lkelerinin [limanlarına](#) yanaşma izni vermediği ve farklı ÷lkelerden gelen Afrikalılar var. Aslında deniz yoluyla gelen göçlerin engellenmeye çalışılması başta Avrupa olmak göç alan coğrafyalar için yeni bir durum değildi. 2013'te İtalya'nın Lampedusa adası açıklarında [göçmenleri](#) taşıyan gemilerin batmasıyla başlayan ve 2015'ten sonra Akdeniz ile Ege Denizi'ni dünyanın "en ölümcül denizleri" haline getiren facialara rağmen, COVID-19 öncesinde de sağ popülist hükümetlerin etkisiyle göçmen tekneleri limanlardan geri çevrilmeye devam ediyordu.

Salgının önüne geçmek için uygulanan sosyal mesafe ve maske, temiz su, sabun kullanımı gibi temel koruyu önlemlere erişimin önündeki engeller, halihazırda kötü koşullarda kent ortamında ve aşırı kalabalık mülteci kamplarında barınmak zorunda kalan göçmen ve mültecilerin içinde bulunduğu şartları bir kez daha ortaya koydu. Bunun belki de en belirgin örneği, 2015 sonrasında kapasitesinin çok üstünde kişi barındırması dolayısıyla sağlıksız ve tehlikeli şartlarıyla ün kazanan, Avrupa'nın en büyük göçmen kampı olan Midilli Adası'ndaki Moria'da gerçekleşti. Eylül 2020'de bir mülteciye COVID-19 teşhisi konması sonrasında kamp karantina altına alındığında içeride çıkan yangınların kontrol edilememesi ve kampın kısa sürede yerle bir olması sonrasında [12 bin mülteci](#) günlerce salgın şartları altında barınak, yiyecek ve suya erişemez bir halde ortada kaldı. Güney Amerika'daki 2016'dan bu yana ÷lkelerindeki güvensizlik ve şiddet ortamından kaçan altı milyona yakın Venezuela vatandaşının durumu hakkındaki belirsizlikler ise başka bir örnek. Salgın öncesine kadar Venezuelalıların pek çoğu Kolombiya gibi bölge ÷lkelerde en azından temel ihtiyaçlarını karşılayabiliyorken, son bir yılda salgının yol açtığı ölümler ve ekonomik krizin faturası en kırılgan durumdaki bu gruplara kesildi. BMMYK'ya göre Venezuela nüfusunun yarısından fazlası yeterli

yiyeceğe erişemezken, yüzde 80'den fazlası geçim kaynaklarını kaybetti ve dört çocukta biri [yolculukları](#) sırasında ailelerinden ayrı kaldı. Dünya genelinde sağlık hizmetleri ve diğer kamu hizmetlerine erişim çeşitli dönemlerde herkes için daha zor hale gelirken, bu durum sınır dışı endişesi yaşayan kayıtsız göçmenleri daha da derinden etkilemiş durumda.

Dayanışmayı yeniden düşünmek

Uluslararası Göç Örgütü ve Göç Politikaları Enstitüsü tarafından Nisan 2021'de yayınlanan [rapor](#), son dönemdeki eğilimlerin önümüzdeki yıllarda da devam edebileceğini ortaya koyuyor. Rapora göre küresel salgın "rahatça yer değiştirebilenler" ve diğerleri arasındaki ayrımı küresel aşı eşitsizliğinin de etkisiyle ileriki dönemde daha keskinleştirebilir. Tabiiyetleri, kaynakları ve statüleri sayesinde çalışmak, aileleriyle birlikte olmak veya turizm amacıyla seyahat etmek isteyenler sınır geçişlerine rahatça devam ederken; ihtiyaç dolayısıyla göç etmek zorunda kalanların seyahat ve vize engelleri, kapanan sınırlar ile artan karantina ve izolasyon maliyetleri dolayısıyla hareket özgürlüğüne erişimi daha da zorlaşmış durumda. Salgın küresel planda ekonomik olumsuzluklara yol açarken, bu durumdan en çok etkilenenler arasında hayatlarını idame ettirebilmek için yaşadıkları yerler dışında yaşamak zorunda kalan ve bu nedenle sosyal güvence ağlarına erişemeyenler bulunuyor. Ayrıca hareket engellemeleri ve hızlı dönüşen göç yollarına dair güvenilir bilgiye erişimin zor olduğu koşullarda göçmenler ve mülteciler, iş acentelerinden göçmen kaçakçılarına, farklı aracı kurum ve kişilere daha fazla bağlanmak zorunda kalıyor ve sömürüye açık hale geliyor.

Zorunlu göçün bize gösterdiği farklı türlerdeki ve farklı katmanlardaki adaletsizliklerin önüne geçebilmenin yolu ancak küresel, bölgesel, ulusal, yereldeki farklı katmanlarda birbiriyle iletişim halinde olan dayanışma süreçleriyle mümkün. Aslında 2015 krizinde yaşananların tekrar yaşanmaması için BM bünyesinde başlatılan "Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu" süreciyle birlikte köken, transit ve varış devlet yetkililerini, bu alanda çalışan mülteci hukukçularını, farklı disiplinlerden akademisyenleri ve sivil toplum temsilcilerini bir araya getiren bir diyalog alanı yaratılmıştı. Bir dizi

toplantı sonrasında 2018 yılında ortaya çıkan “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat” ile “Mülteciler için Küresel Mutabakat” adındaki iki belgede de mevcut göç ve iltica rejimlerinin sorunlu olduğu, köken sebeplerin incelenmesi gerektiği, göç süreçlerinin baskı yarattığı bazı varış ülkelerine yönelik uluslararası dayanışmanın yapılmasının zoraki olduğu ve göçmenler ile mültecilerin kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayacak fırsatların yaratılmasının önemi vurgulandı. Ancak bu iyi niyetlere ve farklılıkların tartışılacağı diyalog ortamının yaratılmış olmasına rağmen, alınan kararların somut politikalara yansıtılmasındaki çekimserlikler ve salgın sürecinde yaşananlar, “dayanışma”nın şimdilik büyük oranda lafta kaldığını gösteriyor. Avrupa Komisyonu’nun göç ve ilticayı ortak bir düzlemde yönetmek için bir süredir geliştirmeye çalıştığı “Göç ve İltica Paktı” da Eylül 2020’de lanse edildiği haliyle benzer bir durum ortaya koymakta. “Göç ve İltica Paktı” bu haliyle Birlik içerisinde ve diğer ülkelerle gerçek anlamda sorumluluk paylaşımı ve dayanışmayı sağlayacak politikaları desteklemekten ziyade, Vişegrad Ülkeleri’ndeki gibi ayrımcı ve milliyetçi söylemleriyle göçmen karşıtlığını alevlendiren karar alıcılara meşruiyet kazandırıyor.

COVID-19 salgınıyla birlikte bir süredir rafa kaldırılmış normatif tartışmalar yeniden gündeme geldi. Özellikle liberal demokratik ülkelerde 1940’lardan beri küresel ve bölgesel sözleşmelerle güvence altına alınmış olan ve artık tartışılmayan ülke içi hareket özgürlüğü hakkı başta Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde olmak üzere pek çok ülkede sağ ve sol ideolojiden farklı gruplar tarafından yeniden ele alınırken, iktidarların temel özgürlükleri sınırlandıran uygulamaları salgın süresince ve sonrasında ne kadar devam ettireceği sorgulandı. Göçmenler ve mültecilere dair bir yıldır yayınlanan rapor ve makalelerin odağında da aslında aynı mesele var: Acaba devletler kamu sağlığının korunmasını neden gösterip “istenmeyenlerin” hareketliliğini daha fazla sınırlandırmaya ve engellemeye mi çalışacak? Makalenin başında bahsettiğim gibi yeni bir yol ayrımındayız. Bir tarafta hareket özgürlüğü de dâhil temel özgürlüklerin adaletsiz ve eşitsiz bir şekilde dağılmaya devam ettiği; duvarların, tellerin, muhafızların olduğu, “ötekilere” yönelik ayrımcılık ve şiddetin, iklim “krizlerinin” yaşandığı bir dünya var. Diğer tarafta ne olduğunu tam olarak bilmiyoruz ama “daha az gidilen yola” sapılabilmesi için sormamız gereken temel sorular olduğu belli: “Dünya üzerinde amaçları ve ortak iyi anlayışları farklı olan bireyler ve toplumlar olarak, birbirimizle ve diğer canlı/cansız varlıklarla bir arada

nasıl yaşayabiliriz? Ve bu süreçte devletlerle uluslararası kurumların rolü ne olmalı?”.

Damla B. Aksel, Dr., Bahçeşehir Üniversitesi

Damla B. Aksel, Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktor öğretim üyesidir. Lisans eğitimini sosyoloji alanında Galatasaray Üniversitesi'nde, yüksek lisans eğitimini kamu politikaları alanında Sciences Po Paris Üniversitesi'nde, doktorasını da siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında Koç Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Doktora sonrasında Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi'nde koordinatör ve doktora sonrası araştırmacısı olarak görev almıştır. Akademik ilgi alanları arasında uluslararası göç, göç politikaları, diaspora politikaları ve uluslararası hareketler bulunmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Damla B. Aksel, 'COVID19 Sürecinde Göç ve İltica Yönetişimini Yeniden Düşünmek', *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 6 Temmuz 2021, <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/07/06/covid19-surecinde-goc-ve-iltica-yonetisimini-yeniden-dusunmek>

Telif@UIK*Panorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.